

'Devlet-i Ebed Müddet'

İsmet Binark *

1348

Bilindiği gibi, devlet kelimesi Arapça'dır. Bu kelime başlangıçta, 'iki kabile kavga ettiğinde birinin galip gelmesi' anlamında kullanılmıştır. Zamanla, 'bah't, 'tâlih' ve 'saâdet' karşılığında da kullanıldığı görülmüştür. Daha sonraları 'zengin olma', 'varlıklı olma' anlamlarını kazanmıştır.

Geçmiş dönemlerin en büyük 'saâdet'i bu olmalı ki, 'devlet' uzun bir süre 'büyük ve müstakil bir ülkeye tek başına sahip ve sultan olmak' gibi bir 'tâlih' mânâsında kullanılmıştır.

Günümüzde, devlet, bir ülkede, bir hükûmete ve ortak kanunlara bağlı olarak yaşayan bir milletin veya bir milletler topluluğunun meydana getirdiği siyasî topluluk olarak tarif edilmektedir.

Devlet hakkında yapılmış pek çok tarif vardır. Bir ifade ile, 'devlet, milletin hukukî şahsiyet kazanmış şeklidir'. Başka bir ifade ile de 'devlet, milletin hukukî nizâmıdır'. Diğer bir tarife göre, 'devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, aynı otoriteye itaat eden ve manevî bir şahsiyet olarak düşünülen bir insan topluluğudur'.

Devlet üzerine bu kadar çok tarif yapılmış olmasının sebebi, tarif yapanların devletin

mahiyeti hakkında anlayamamış olmalarından-
dır.

Devleti meydana getiren unsurlardan, 'halk', 'ülke' ve 'iktidar' üzerinde ise ittifak edilmiştir. Modern devlet teorileri esas itibarıyla bu temalar etrafında şekillenmektedir.

Devlet, bilindiği gibi, toplumun müşterek ihtiyaçlarını karşılar. Huzur ve güveni sağlar. Dıştan gelecek tehlikeleri önler. İçte adaletin, dışa karşı istiklâlin teminatıdır. Fertler, böyle bir ortamda gelişir, şahsiyet kazanır, mesut ve bahtiyar olurlar. Bu yüzden millet, daima 'devlet olmaya temâyül' eder, devlet olmayı ister.

Siyaset ise, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıdır. Siyaset, toplumdaki devlet ve hükûmetle temsil edilen güce sahip olmak suretiyle toplumun problemlerini çözmeye çalışan faaliyetlerin bütünü olarak tarif edilir.

Hükûmet ise, bir topluluğu, belirli kanunlara göre idare yetkisindeki icrâ ve irâde kudretinin adıdır. Ancak, hükûmet 'hikmet'le, yani derin bilgi, tecrübe ve tefekkürle çok yakından ilgilidir.

Eski bir sadrâzam bundan dolayıdır ki;

"Hükûmet hikmet ile müşterektir

Vezir olan bâkîm olmak gerektir. "

demıştır. Yine bu sebepten, eskiler 'hikmet-i hükûmet' diye bir tâbir kullanmışlardır.

Tarih boyunca Türk mefkûresi, din ve devlet, mülk (vatan) ve millet gibi dört mukaddes unsura dayanmıştır.

Devletin hayatiyeti ve kudsiyeti Türkler'in şuûrunda o derece yerleşmiştir ki, Türk devlet anlayışı 'Devlet-i ebed müddet' veya 'Devlet-i müebbed' (yani saltanatı ebedî olan) olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kudret ve kuvvet kaynaklarından biri de, şüphesiz, merkeziyetçi
(* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

bir devlet oluşundadır. Türk tarihinde, ilk defa olarak, Osmanlıların merkeziyetçi bir devlet sistemine sahip çıkmaları, siyasî bir reform olmuştur. Osmanlı hanedanı, devletin taksim edilmez mukaddes bir varlık olduğunu kavramış, bu sayede merkeziyetçi ve istikrarlı bir devlet teşkilâtı kurmaya muvaffak olmuşlardır.

Osmanlı Devleti, istikrarlı bir merkezî idareden başka, devrinin en ileri içtimaî nizâm ve adaletini de tesis etmiş, içtimaî bünye itibarıyla de demokratik bir hüviyet kazanmıştır.

Yükselme devrinde, her yönden çağdaş milletlerden üstün, büyük, kudretli ve ileri olabilmek mucizesini göstermiş olan Türkler, bu üstünlüklerini yalnız bilek gücünden ve kılıç kuvvetinden almamışlardır. Türklerin sahip olduğu kültür yüksekliğidir ki, ona büyük, geniş ülkeleri idare etmek kudretini vermiştir. Eğer Türkler, kültürün her sahasında zamanının en yüksek derecesinde olmamış olsa idi, medeniyetin türlü çemberinden geçmiş olan ülkelerde hâkim olabilir miydi? Türk kültür ve medeniyetinin kudret ve kuvveti, ileri bir zihniyetle, karşısındaki kavimlere üstün olabilecek tarzda siyasî, askerî, fikrî ve iktisadî müesseselerde medenî bir seviyede olmasındadır.

Osmanlılarda siyasî yükselişe paralel olarak, idare, hukuk ve güzel sanatlarda görülen ilerlemeler yanında; müspet ilimlerde de çok ileri bir seviye kaydedilmiştir. Ancak, XVII. asırda bütün bu müesseselerde bir duraklama görülür. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, Osmanlı-Türk cemiyetindeki duraklama ve çöküntünün, sukut eden İslâm medeniyetinin umumî çerçevesi içinde, onun kaderine bağlı olarak teşhis ve tahlil edilebileceğidir.

* * *

Devlet adamlarının vasıfları, halkın mesut ve ülkenin mâmur olması için alınması gerekeni görülen tedbirlerle ilgili olarak XVII. yüzyılda yaşamış Koçi Bey'in 1631 yılında Sultan

Dördüncü Murad'a sunduğu risalenin, atfıda bulunulan konularla ilgili bazı bölümlerinin orijinal ve sadeleştirilmiş metni aşağıda verilmiştir.

Koçi Bey'in bu ilk risalesi, arzlardan meydana gelmiş olup, değişik konuları ihtiva etmektedir. Koçi Bey bu risalede, Osmanlı Devleti'nin gerileme ve zayıflama sebeplerini Kanunî Sultan Süleyman dönemine kadar götürmektedir. Koçi Bey bu risalede görüşünü bazen rakamlara, bazen de hâdiselere dayanarak ifade etmiştir. XVII. yüzyılda Osmanlı tarihçilerinin devlet teşkilâtını tenkidî bir mahiyette tetkik etmek âdetleri değilken, Koçi Bey bu dönemde bunu yapmıştır. Sultan Dördüncü Murad gibi genç, siyasî tecrübeden mahrum, sert mizaçlı bir padişaha, hükmetmekte olduğu imparatorluğun devlet yapısını tenkit etmesi, çözüm yollarını göstermesi, onun cesaretine olduğu kadar, devlet teşkilâtı hakkındaki geniş bilgisine de delâlet eder.

1349

Bu risalenin Sultan Dördüncü Murad üzerinde büyük tesirler yapmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Koçi Bey risaleleri teşkilât, idare ve teşrifat konularında Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarındadır.

Koçi Bey Risalesi

Rabman ve Rabim olan Allah'ın adıyla

Devlet nizâmına ait Göriceleli Koçi Bey'in

Saâdetli, mehbâbetli Sultan Dördüncü Murad Han Gaziye verdiği risaledir.

Hamd ve senâyı, önsözün tâcına süs; şerefli Peygamber'e salât ve selâmı ise kitabın güzellikle sona ermesi duasıyla ona başlık yaptıktan sonra, devletin sığınağı padişahın yüce eşliğine âciz kulunun arzubâli budur ki:

Saltanat-ı alıyyenin yüce hanedanının -Cenâb-ı Hak ezeli inayetiyle muhafaza eyle-

قوچی بك رساله سی

بسم الله الرحمن الرحيم
نظام دولته متعلق گوریجه لی قوچی بکک سعا
دتلو مها یتلو رابع سلطان مراد خان غازی یه ویردوگی
رساله در.

* * *

در تا بند ۵۰ حمد خدای متعال زیور افزای تاج دیباجه
مقال و غرر صلوت بهترین رسل کرام جبهه پیرای سرنامه
مسکی الحتام قلندقدن صکره سده - سنیه دولت پناه پادشاهی
و عتبه علیه معدلت دستگاه شهنشاهی یه عرضحال بنده
ناتوان بودرکه: چوق زماندرکه دودمان بلند ایوان سلطانت
علیه دامت محفوظه بالغایات الازلیه غمخوار و خیر خواهلری
اولان علما اخبار و کمر بسته اطاعت اولوب نظردن ساقط
اولان امکندار قوللریله احوال عالمک بو گونه تغیر پذیر و شر و
شور و فتنه و فسادک بیرون حد تقریر اوله سنک اسباب و علت
ملاحظه ایدوب سمع همایون شهریاری یه ایصاله فرصت جو
ایدک بحمد الله الملك المتعال رای جهان آرای انتظام نمای
شهریاری و فکر ساطع النور فیض بخشای خداوندگاری قلع
اساس ظلم و فساد و بسط بساط عدل و داد طرفته مصروف
بیورلدیغی معلوم عامه عالیمان اولغله هرکس متاع فکر و

احوال سلاطین عظام عثمانیان اسکنتم الله تعالی فی
اعلی غرف الجنان واحوال وزرا واهل دیوان واحوال
ندما و مقربان بیاتنده در

سعادتلو و شوکتلو پادشاه دین پناه حضرتلرینک ضمیر
منیر پر انتباهلرینه نهان اولیه که اجداد عظام سعادت
انجاملری اولان سلاطین ماضیه سلطان سلیمان خان غازی یه
گلنجه بالذات دیوان همایون معدلتمقرونه حاضر اولوب احوال
و امور ملک و ملت و رعایا و برابا و خزائن و اموال و سائر
کلی و جزوی احوال ایله تقید تام بیورلردی. بعدهم سلطان
سلیمان خان اسکنه الله فی اعلی غرف الجنان. اگرچه بالذات
دیوان همایونه حاضر اولمارلردی لکن عهد سلطن علیه لرنده
واقع اولان غزوات همایونک بعضسنه بالذات توجه بیورمغله
ائتای طریق سعادت رفیقده نیجه احوال و اموره اطلاع بیوروب
وزمان استراحتلرنده محروسه قسطنطنیه ده بالانشین تخت
پادشاهی اولدقچه و رای قفسدن امور دیوانیه یه القاء سمع
همایون بیوروب بو جهندن دخی نیجه احواله واقف اولور
ایدی. و تدبیر امور مملکت فرط اشتغالدن طبع همایونلرینه
فی الجمله فتور کلسه نمونه جنک و پیکار اولان صید و شکار
ایله گاه ادرنه و گاه یانبولی شکارگاهلرنده گشت و گذار

1350

اندیشه سن جناب آسمان قیاب پادشاهی یه عرضه مبادرت
قلدقلرنده بو عبد فقیر. ذره سان دخی بو رقعده سواد عنوانی
سده دولت پناه شهریاری یه عرض و آنها یه مسارعت
ایتمکمه باعث اختلال عالم و سبب تغیر احوال بنی آدم نه
ایدوگی و بعنایت الله نه وجهله صلاحپذیر اولاجغی مجملاً
معلوم همایون پادشاهی اولوب آناً فاتاً آثار جمیله شاهانه
ظهوره گله.

اولا، معلوم همایون اولا که باعث انتظام ملک و ملت و
سبب استحکام قواعد دین و دولت جبل المتین شرع محمدی یه
تشبثدر. بعده ودایع رب العالمین اولان رعایا و برابا احوالیله
تقید و علمیله عامل اولان علماء دین و طریق غزاده بذل جان
ایدن غزوات مجاهدین حقلرنده عنایت علیه شاهانه ظهوره
گلوب هر صنتک اخیارینه رعایتلر و اشرارینه حقارتلر صدور
ایده و قوانین سلاطین ماضیه بو اهم الله فی جنات عالیله که
هر امرده دستور العمل اولوب انلرک سیرت حمیده و طور
پسندیده لری ایله حرکت بیوریله. مأمولدر که کارگاه سلطنت
علیه فوق الحد نظام و انتظام بولوب گلشن دولت واقبال کالاول
تر و تازه اوله و هر امر که قصد اولنه بفضل الله تعالی درجه
حصوله موصول اوله. باقی فرمان شوکتلو پادشاه کشورستان
حضرتلرینکدر.

ایدوب حضورلرینه وصول بی مانع و مزاحم اولمغله و هر مظلوم
بی واسطه عرضحال ایتمکله بو یوزدن دخی نیجه احواله
اطلاع بیورلردی. امور مملکت ایله بو وجهله تقیدلری کمالنده
اومغله زمان میمنت نشاتلرنده ممالک محروسه اسلامیه معمور
و آبادان اولوب صحن جهان پر امن و امان ایدی. و ندما و
مقربان اوائل سلطنت مراد خانی یه گلنجه امور دیده و کاردان
صاحب رای و خیر اندیش بر آلی عقلا کسممه لر ایدی.
شمسی پاشا و جلال بک و فرهاد اغا گیبی عطایای و افروء
سلطانیله ایله قناعت ایدوب گرک خدما و مقربان، گرک اویچ و
طشره خلقدن و غیریدن کائنا من کان امور دولت علیه یه
قطعا مداخله ایتمزلردی. اول تاریخده مسند نشین وزارت
عظمی اولان مرحوم محمد پاشا امر وزارتده مستقل اولوب بر
وزیر روشن ضمیر اولغله کارگاه سلطنتی اون بش بیل بلا
مشارک چویروب رای سدید جهان آراسیله نظام بخش روی
زمین اومشیدی. وزارت عظمی بر منتصب جلیلدر؛ محلنه
مصادف اولدقدن صگره بیوجه عزل اولنمیوب نیجه بیلر مسند
صدارتده بر قرار و امورتده مستقل گرکدر. و ندما و
مصاحبانه حضور همایونده احوال وزرا و علمادان بحث ایتمک
رخصت همایونلری اولمازدی. حتی عهد محمد پاشای مرقومه
جلال بگدن خطاً حضور همایونده پاشای مشار الیهی تخفیفه
متعلق بعض ناشایسته اقوال صدور ایتمکله رتبه قرب

ظاهر اربلینجه بر فرد عزل اولنماز ایدی. علی الخصوص سنجاق بگلری و بگلریگیلر یگرمیشر و اوتوزر بیل منصبرلنده بر قرار اولورلردی. اول جهتدن دولت پادشاهیده قوت و قدرتلری کمالنده اولوب سفر همایون واقع اولدقجه هر بری یدیشر، سکرز یوز بلکه بیکر مرتب و مکمل مرد جنک آور مخصوص جبه لولر ایله عزم سفر ظفر رهبر ایدوب اوغور همایون پادشاهیده نیجه ارلکلر و مردانه لکلر ایدرلردی. اطراف ممالک اسلامیه دن بر کوشه ده دشمن پیدا اولسه دخی خبری سده دولت پناهه گلمه دن کلهء بی دولتلری واصل دیوان همایون اولوردی. جمله دن بری سلطان بایزید خان ولی عهد دولت علیه لرنندن خروات حاکمی گبی بر عظیم دشمن بد خواه لشکر فراوان ایله سرحد ممالک اسلامیه یه هجوم ایدوب گلورکن تاریخ مرقومه بوسته دخی سنجاق ایکن والیسی ازلان یعقوب بک نام مرد دلاور فی الحال ایریشوب حمله اولیده لشکر غوایت رهبرینه شکست و یروپ کندینک سر بی سامانن عرصه رزمگاهده غلطان ایلمشدی. ابو المغازی سلطان سلیمان خان غازی عصر شریفنده دخی دوبریجه مملکتنده دوزمه جه مصطفی نام بر جلالی ظاهر اولوب اوتوز قرق بیک اشقیا جمع ایدوب قرا و قصباته غارت و ایصال خسارت اوزره ایکن اول تاریخده میرلواء بندر اولان احمد بک نام مرد دلاو فی الحال ایریشوب حق لرنندن گلدی. و سلطان سلیم

چاوشلری امور دیده و مصلحت گذار ملوک اطرافه ایلیچلیگه قادر کمسنه لر ایدی. و هر زمره نک حد معینی اولوب زیاده و نقصان قبول ایتمز ایدی. و بیک بش تاریخنه گلنجه طوائف مزبوره ده گدکلر اولیوب جمله سی سفر همایونه مأمورلر ایدی. و درگاه معلا قپوچی باشلرینک دفتر اجمالده آرپه لقلری اون طقوز بیک طقوز یوز طقسان طقوز آقچه یه وارنجه ازدیاد بولوب بر آقچه دخی زیاده اولمازدی. و زعامت و تیمار نامیله کمسنه یه آرپه لق ویرلز ایدی. و پاشماقلق تعیینی لازم گلسه خواص همایون قریه لرتدن اون طقوز بیک طقوز یوز طقسان طقوز آقچه یه وارنجه تعیین اولنوب زیاده اولمازدی. و قدیمی تیمار و زعامت کمسنه یه خاص و پاشماقلق اولمازدی. و دلسزلر و جوجه لر و سائر ندماء پادشاهی کیملر اولور ایسه علوفه لی اولوب زعامت و تیمار آنلره منحوع ایدی. و حرم محترم همایونه آرنود و بوسته دیوشر مه سی و سرحد بکلری و بکلریکیلرینک پیشکش گوندردیگی اوغلانلر و متوفی اولان وزرانک عبد مملوکلری آلتوب هر بری حرم همایون پادشاهیده نیجه مدت خدمت ایدوب تمام مرتبه قال اولدقندن صوکره قدملری نویثیله طشره چیقوب اداپ و ارکانندن خارج بر وضع ایتمزلر ایدی. تعلیم و تحصیلری کمالده ایدی.

و نشو و نما بولدقلری دولت علیه ده پادشاه اوغورینه بذل جان شیرین ایدرلردی. سلاطین سلف زمانلرنده حال بویله ایدی. باقی امر و فرمان سعادتلو و شوکتلو و رفقت و مرحمتلو پادشاه عالیجاه حضرتلرینکدر.

شهریاریدن ابعاد و مدینهء فسططنیه دن اخراج اولنوب مدت العمر داخل حضور همایون اولدی. و سلاطین سلف زمان شریفلرنده وزراء عظام و بکلر بکیلر و سنجاق بکلری و اوزنگی اغالرنک خدمتلرنده اولانلر عموماً عبد مشترالری اولوب پادشاه عالیناه دیرلگنه متصرف بر فرد قپولرنده اولمازدی. رعایا قسمندن و اهل سوقدن علوفه لی خدمتکار دخی اولمازدی. ایکی جهتدن ضرره مؤدی اولدیغی ایچون؛ بریسی بوکه : رسوم رعیت ویرن رعایا و اولاد رعایا خدمت وزرا و وکلاده اولیجق رسوم رعیت ویرمدن قالبوب خزانء عامرهء پادشاهی یه و زعامت و تیمار ارباینه ضرر مرتتب اولور. بریسی دخی بوکه : رعایا که آتا بنوب قلیج قوشماقغه معتاد اوله اول لذت دماغنده جایگیر اولوب تکرار رعیت اوله ماز. و عسکری دخی اولمغه یراماز بالاخره گروه اشقیایه ملحق اولوب نیجه فتنه و فساد باعث اولور. ولایت آناطولیده مقلماً ظهور ایدن جلالی اشقیاسنک اکثر جند و لشکری بو مقوله لردی. اول جهتدن وزراء سلف بو مقوله لردن کلی احتراز ایدوب عبد مشترا استخدام ایدرلردی. و پادشاه قوللری قطعاً قولنمز لردی و کندولرینه توابع ایتمزلردی. و مقدمات بگلک و بگلریگلک و سائر مناصب پادشاهی ادارهء ممالکده کار دیده و امکدار، مستقیم و دیندار کمسه لره توجیه اولنوب مقابله ده بر آقچه و بر جبه رشوت و جائزه آنمازدی. و جرم و گناهی

ثانی علیه الفیض الریانی عصرنده اسپانیه ووندیک دونماسی دوغای همایونه شکست و یروپ بعده طقسان پاره چکدرمه و قدرغه ایله آیا ماوره قلعه سنی محاصره. ایتدکده یانیه بگی غازی طورخان اوغلی مصطفی بک نام غازی سرباز ایریشوب طوننمای کفاری تار مار واکثر لشکرین طعمهء شمشیر آبدار ایدوب قطعه بی یدلرندن تخلیص ایلدی. و سلطان مراد خان صبت علیه سجال الغفران حضرتلرینک زمان دولتلرنده قزاق عاق برنیجه مملکت خسارتنه اتفاق ایدوب آقکرمان اوزرینه گلور کن ینه مشار الیه مصطفی بک ایریشوب جمله سنی طعمهء ضرغام بلا ایلدی. یوتلرک امثالی امرادن صدور ایدن ارلکلر و مردانه لکر حددن بیرون وگمان و قیاسدن افزوند. هر بری زمانلرده نیجه فتوحات ایدوب مال غنایم بیشار ایله جامعلر و مدرسه لر و زاویه لر بنا ایدوب اجداد کراملری عهد سلطنتنده شوکت اسلام و رونق دین گوندن گونه زیاده اولده ایدی. و سلاطین سلف زمان شریفلرنده درگاه عالی قپوچی باشلری و متفرقه لری سنجاغه و بگلر بگیلکله لایق خیر خواه دویمان عثمانی روزگار دیده و صاحب رأی و کار آزموده کمسنه لر ایدی. و کتاب دیوان عالیشان صاحب قلم و اهل رقم قانون شناس و ماهر و ملوک اطرافه نامه یازمغه قادر کمسنه لر ایدی. و دفتر خاقانی و مالیه کاتبلری اهل وقوف و استقامت صاحب شعور و صداقت اولنلر ایدی. و درگاه عالی

sin- iyiliğini isteyen âlimler ve itaate hazır kulları, dünya abvalinin değişmesi, fitne ve fesadın aşırı olmasının sebeplerini düşünüp, padişah hazretlerinin kulağına ulaştırma fırsatını arardık. Yüce Allah'a hamdolsun, padişahımızın, dünyayı süsleyen nurlu fikirleri ve görüşleriyle zulüm ve fesadın kökünü kazıyarak adaleti yaymak tarafına yönelmiş bulunduğu bütün insanlara malûm olduğu için, herkes düşüncesini padişaha bildirmeye başladı. Bir zerre olan bu fakir kulunuz da; bu uzun lâyihayı, devletin değişme sebebinin ne olduğunu ve Allah'ın inayetiyle nasıl düzeleceğini padişahımızın buzurlarına arzetti.

1352 Evvelâ padişah hazretlerinin malûmları ola ki memleket ve millet düzeninin, din ve devlet kaidelerinin sağlamaştırılmasının çâresi: Evvelâ İslâm Dîni'ne bağlanmak, sonra Allah Teâlâ'nın birer emaneti olan balkın işleriyle meşgul olmak; din âlimlerine ve gazâ yolunda canlarını fedâ eden mücabid gâzilere, padişah tarafından lütuf göstermek ve önceki padişahların -Allah onların makamlarını cennet eylesin- övülmeye değer ablâklarını ve beğenilen tavırlarını örnek almaktır.

Bu sayede umulur ki devletin işleri fevkalâde intizama kavuşur. Cenâb-ı Hakk bunun gerçekleşmesini nasip etsin. Bu busustaki istekleri gerçekleştirmek, padişah efendimizin fermanına bağlıdır.

Büyük Osmanlı Padişahlarının Allah onların makamlarını cennet eylesin Vezirlerin, dîvân eblinin, nedimlerin ve padişah yakınlılarının abvalini açıklar

Saâdetli ve şevketli padişah hazretlerinin uyanık vicdanlarına gizli değildir ki önceki padişahlar, Kanunî Sultan Süleyman Han Gâzi'ye kadar, bizzat Dîvân-ı Hümayûn'da hazır olup, memleket-ve millet işleriyle ve bazineyle tam mânâsıyla meşgul olurlardı.

Sultan Süleyman, sonraları vâkıa bizzat Dîvân-ı Hümayûn'da hazır bulunmakla birlikte, sefer-i hümayûnların bazısına

katılır; yolda, yanında bulunanlardan memleket ve milletin abvâline dâir bilgiler edinirdi. İstanbul'da tabtta oturduğu sırada ise Dîvân işlerine kulak verip, buradaki abvâle de vâkıf olurdu.

Memleket ve millet işleriyle uğraşmaktan yorgun düştüğünde ise, savaşa benzer sayılan av ile meşgul bulunurdu. Huzurlarına girmek engelsiz ve zabmetsiz olduğundan, sıkıntıya uğrayan herkes vâsitasız olarak bâlini arz edebilir, böylece padişah pek çok hallerden haberdar olurdu.

Memleket işleriyle bu şekilde uğraşmalarından dolayı, devirlerinde İslâm ülkeleri mâmur ve emniyet içerisinde idi. Padişahın nedimleri ve yakınları, Sultan Üçüncü Murad'ın ilk zamanlarına gelinceye kadar gün görmüş, tecrübeli, işten anlar, fikir ve iyi düşünce sahibi, akıllı kişilerdi. Şemsi Paşa, Celâl Bey ve Ferhad Ağa gibi padişahın ibsanına nail olmuşlar ve padişah yakınları ile Saray'ın içinden ve dışından hiç kimse Devlet-i Alîyye'nin işlerine karışmazlardı. O tarifte Başbakanlık makamında olan merhum Sokollu Mehmed Paşa, parlak düşünceli bir idareci olarak, devlet işlerini onbeş yıl hiç ortaksız çekip çevirmişti.

Başbakanlık yüksek bir makamdır. Yerinin adamı olduktan sonra sebepsiz azl olunmayıp, nice yıllar başbakanlık makamında kalması ve işlerinde müstakil olması gereklidir.

Nedimler ve musabipler, padişah buzurunda vezirler ve bilginlerle ilgili olarak konuşma hakkına sahip değillerdi. Hatta Sokollu Mehmed Paşa'nın zamanında Celâl Bey, Sadrâzamı hafife alan tarzda konuşunca, derhâl padişah yakını olmak rütbesinden uzaklaştırılmıştır. Hatta İstanbul'dan çıkarılmış ve bütün ömrü boyunca padişahın buzuruna girememiştir.

Önceki padişahların zamanlarında büyük vezirlerin, beylerbeylerin, sancak bey-

lerinin ve üzeni ağalarının hizmetinde genellikle satın alınmış köleler olurdu. Reâyâdan, çarşı balkından ve ulûfelilerden kimse, bu kabil hizmetlerde bulunamazdı. Çünkü bununun iki bakımdan zararı vardı. Birisi şu idi:

Tebaa vergisi veren reâyâ ve bunların çocukları vezirlerin hizmetinde olunca, tebaa vergisi vermez. Bu suretle devlet hazinesine, zeâmet ve tımar sahiplerine zarar verilmiş olur.

Diğer bir sebebi de; reâyâ ata binip kırık kuşanmaya alıştırsa, o lezzet dimağına yerleşir ve kendisi bir daba raiyyet (vergi veren) olamaz. Askerliğe de yaramaz. Sonradan eşkiyâ gürûbuna katılır ve pek çok fitne ve fesada sebep olur. Anadolu vilâyetlerinde evvelce çıkan celâlî eşkiyâsının çoğu bu çeşittendi. Bu sebeple önceki vezirler böyle hizmet ehli kişi kullanılmaktan şiddetle çekinir ve satın almış köle kullanırlardı. Kat'iyen padişahın yakını olan kişileri kullanmaz ve kendi adamları arasına sokmazlardı.

Evvelce beylik ve beylerbeyilik ile diğer memuriyetler, memleket idaresinde iş görmüş, emektar, doğru ve dindar kimselere verilir, karşılığında bir habbe rüşvet ve bahşış alınmazdı. Suçu ve günahı meydana çıkmayınca kimse azlolunmazdı. Bilhassa saçacak beyleri ve beylerbeyileri, yirmi-otuz yıl yerlerinde kalırlardı. Bu sebeple de devlet içinde kuvvet ve kudretleri yerinde olur ve sefer-i hümayûn olunca her biri yedyüz ilâ bin kişilik cebeli askerlerle savaşa katılırlardı.

İslâm topraklarına sızan bir düşmanın haberi padişahın katına ulaşmadan, kellesi Dîvân-ı Hümayûn'un önüne ulaşırdı. Meselâ bunlardan biri ve Sultan İkinci Bâyezid-i Velî zamanında Hirvat hâkimi olan kişi, kalabalık askerlerle sınıra hücum etmiş ve Bosna Valisi Yakup Bey tarafından mağlûbiyete uğratıldığı gibi, savaş meydanında başını kaybetmişti.

Savaş üstadı Sultan Süleyman Han Gazî'nin asırlarında; Dobruca'da Düzmece Mustafa adlı bir celâlî çıkıp çevresine topladığı otuz-kırk bin eşkiyâ ile köy ve kasabaları yağmalamış, ancak bu tarihte Bender Beyi Ahmed tarafından cezalandırılmıştı.

Sultan İkinci Selim zamanında ise İspanya ve Venedik Donanması, Devlet-i Aliyye'nin donanmasını bozmuş ve 90 parça çekdirme ve kadirgayla Ayamavra Kalesi'ni kuşatmıştı. Yanya Beyi Gâzi Turhan oğlu Mustafa Bey yetişip, kâfir donanmasını dağıtmış ve kaleyi ellerinden geri almıştı.

Sultan Üçüncü Murad Han'ın zamanlarında, inatçı Kazaklar civara zarar vermek üzere Akkirman'a gelirken, yine adı geçen Mustafa Bey yetişip hepsini perişan eyledi. Bunlara benzer ve beylerin gösterdiği kahramanlıklar sayılamayacak kadar çok ve şüpheden uzaktır.

Her biri zamanlarında nice memleketler fethedip, besapsız ganimet mallarıyla camiler, tekkeler yapıp, şerefli atalarının saltanatları zamanlarında İslâm'ın parlaklığını artırmakta idiler.

Geçmişteki padişahların zamanlarında Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşılı ve müteferrikaları, sancağa ve beylerbeyliğe lâyıık, Osmanlı Devleti'nin iyiliğini isteyen, devirler görmüş, fikir sahibi ve işbilir kimselerdi.

Dîvan kâtipleri ise, eli kalem tutan yazı erbâbı, kanun bilen ve yabancı hükümdarlara mektup yazmaya muktedir kimselerdi. Defter-i Hâkânî (Tapu ve Kadastro) ve Maliye kâtipleri, bilgili, şuurlu, doğru ve sâdık kişilerdi. Dergâh-ı Âlî çavuşları tecrübeli, işbilir, etraftaki hükümdarlar yanında elçilik yapmaya kudreti olan kişilerden seçilirdi. Her zümrenin belirli sınırı vardı ve kadro azlığı veya şişkinliği kabul edilemezdi.

1005 tarihine gelinceye kadar, adı geçen taifeler gedikli olmayıp, hepsi sefer-i hümayûna memur idiler. Dergâh-ı Âlî kapıcıba-

şılarının icmâl defterinde arpalıkları 19.999 akçeye ulaşınca kadar artar, bu miktardan sonra ise bir akçe dahi artmazdı. Zeâmet ve tımar adıyla kimseye arpalık verilmezdi. Paşmaklık (padişah ailesine ait bas) tayini lâzım gelse. padişah bası olan köylerden 19.999 akçeye varıncaya kadar tâyin olunup, fazlası olmazdı. Eski tımar ve zeâmet, kimseye bas veya paşmaklık olarak verilmezdi.

Dilsizler ve diğer padişah nedimleri kim olursa olsun ulûfeli olup, zeâmet ve tımar onlara yasaktı. Harem-i Hümayûn'a Arnavut, Bosna devşirmesi ve serhad beylerinin hediye olarak gönderdiği gençler ile ölen vezirlerin satın alınmış köleleri alınıp Saray'da uzun müddet hizmette bulunurlar ve olgunlaştıktan sonra emekli olarak Saray'dan ayrıldıklarında, edep dışı bir hâlde bulunamazlardı. Onların Saray'da gördüğü tâlim ve terbiye çok yüksek bir derecedeydi. Yetiştikleri Osmanlı Devleti için canlarını fedâdan çekinmezlerdi. Bu durum, önceki padişah dönemlerinde böyleydi. Bâki emr ü ferman, devletlü, saâdelli ve merhametli padişah hazretlerininidir.

1354

Bilindiği gibi, milletleri yaşatan, yükselten sihirli kuvvet, o milletleri ayakta tutan ve yücelten millî ve manevî değerler manzumesinin bir arada ve aynı potada karışıp kaynaşmasından doğar.

Bunlardan yoksun, haram ve helâl ölçüsünden habersiz; devlete, vatana, kendi insanına bağlılık duygusundan uzaklaşmış; kalpleri vatan gerçeğine ve bayrak sevgisine mühürlü; gönül gözü ve idrâki Allah düşüncesine ve muhabbetine kapalı; kiblesini, imânını kaybetmiş, tarih şuurundan ve şahsiyetini şekillendiren kıymet hükümlerinden nasipsiz fertlerin meydana getirdiği toplumların, millî ve manevî bütünlüklerini, bekâlarını devam ettirmeleri asla mümkün değildir.

Bugün her sahada yapıcı iş ve karakterler görmeyi arzularken, maalesef çoğu yerde yıkıcı, menfi karakterlerin şâhidi olmaktadır. Karakterlerde gittikçe artan bir yozlaşma müşahâde etmekteyiz. Zirâ, şahsiyet, hayır, fazilet, hakikat ve feragat duygularını geliştiren bir mefkûrenin cazibesinden kopan günümüz insanının yaratıcı cevheri paslanmaya yüz tutmuştur.

Fazilet ve ahlâktaki bu zaafiyet bizi maddenin, geçici kaba zevklerin ve nefsimizin esiri yapmaktadır. Bunun neticesi olarak, ortaya maneviyâtını, inançlarını, ahlâk ölçülerini, tarih şuurunu, an'anelerini kaybetmiş, bunlara karşı saygısı körleşmiş, üstelik bunların düşmanı şaşkın ve idealsiz bir nesil çıkmaktadır.

Binlerce yıllık Türk tarihinin kaydetmediği bir küçüklük duygusu, kendinden, kendi millî ve manevî değerlerinden kopma, insan olarak yaradılmanın şükürünü ödemenin idrâkini kavrayamamışlık; rüşvet, yolsuzluk, devlete sahip çıkmama, aksine devleti ve müesseselerini yıpratma; millî olanı çürüğe çıkartma gayreti, ahlâkî değerlerden uzaklaşma, değer ölçülerini küçümseme, her sahada görülen bir yozlaşma, bugün benliğimizi ve dolayısıyla toplumumuzu maalesef hızla sarmaktadır.

Bu şüphesiz bir manevî buhrandır. Bu, imân kaybının açtığı bir gediktir. Bu milletin, İllâ-yı Kelimetu'llah'ı hayat gayesi bilmiş bir vecd ve imân anlayışı vardı. Bu yok edilmek istenmektedir. Asırlarca Türk ruhunu, Türklüğü yoğuran, onu şekillendiren bu sırlı tılsım yok olunca, kendisine bağlı bütün değerleri, kıymet hükümlerini de beraberinde sürükleyip götürecektir.

Tespitlerimizi doğru yapmamız icabetmektedir. Bilinsin ki, bizim kaybettiğimiz, kimilerince küçük ve hor görülen imân hayatımızdır. Millî düşünce üslubumuzdur. Tarih şuurumuzdur. Manevî dünyamızdır. Millî kültürümüzdür. Vatan ve bayrak sevgimizdir. Devlete bağlılığımızdır. Millî ve dinî tefekkürümüzdür.

Gönül körlükleri, idrâk sağrılıkları, ba-
yağlıklar ve basitlikler nefsin ruh mertebesine
yükselememesindedir. İşte bizim yanlışımız,
bu kültür malzemesini ihmal etmemizdedir.

Ananesinin, âdetlerinin, iftiharlarının,
dilin, dinin, tarihinin, geçmişinin değerleri-
ne yaslanmaktan mahrum bırakılmış kitlelerin
beşerî ve hayvanî temayülleri durduracak
hiçbir engel tasavvur edilemez. Şu halde, şin-
di ne yapmalıyız sorusunun cevabı, millî ve dinî
tefekürü uyandırmak suretiyle, aç ve muhtaç
kalmış toplumu millî ve manevî nafaka ile bes-
lemektedir.

Mesele, insanımızı kendi kutlu yapısı
içinde ele almak ve öncelikle kendi kendisine
saygı duymasını sağlamaktır. Güçlü ve gü-
venilir insan şahsiyetine erişmek, ancak bu
yolla mümkün olabilir.

Tarihimiz, mefâhirimiz, mukaddesleri-
miz, bizi biz yapan değer hükümlerimiz, bu
azîz ve mübârek vatan coğrafyasının bereketli
kültürü, bize insan olmanın hikmetlerini ve
devlet-i ebed müddet olmanın zenginliklerini
ve sırrını cömertçe sunmaktadır.

Kaynakça

1. KOÇI BEĞ, *Koçi Beğ Risâlesi*, Matbaa-i
Ebüzziyâ, İstanbul 1303.
2. DANIŞMAN, Zuhuri (Sadeleştiren), *Koçi
Bey Risâlesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın-
ları, Ankara 1985.
3. KURT, Dr. Yılmaz (Yayına hazırlayan),
Koçi Bey Risâlesi (Eski ve yeni harflerle), Ecdâd
Yayımları, Ankara 1994.